

5. Отчет Подольского губэкономсовещания Украинскому экономическому Совету, апрель-сентябрь 1922 г. Винница, 1922. 416 с.
6. Хозяйственное строительство на Подолии: отчет губэкономсовещания Украинскому экономическому совету. Винница, 1922. 137 с.
7. Недвижимые имущества и жилищные условия в городах Украины (за данными Всесоюзной городской переписи 15 марта 1923 г.). Харьков, 1924. 96 с. (Статистика Украины. № 56).
8. Нерухоме майно та житлові умови в містах України (за даними Всесоюзного міського перепису 15 березня 1923 р.). Харків, 1925. 72 с. (Статистика України. № 63).
9. Державний архів Вінницької області. Ф. Р-2821. Оп. 1. Спр. 6. 120 арк.
10. Там само. Спр. 3. 46 арк.
11. Там само. Ф. Р-151. Оп. 1. Спр. 22. 642 арк.
12. Там само. Спр. 38. 420 арк.
13. Брилинг Г. Г. Времена давнопрошедшие // Вінниця у спогадах. Вінниця, 2013. Т. 1. С. 377-412.
14. Матеріяли до відчиту Вінницького округового виконавчого комітету ІХ округовому зїздові рад Вінниччини. Вінниця, 1927. 64 с.

Віталій Тучинський

МОЛДАВСЬКА АВТОНОМНА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА У СКЛАДІ УРСР 1924-1940 РР. І АДМІНІСТРАТИВНІ ЗМІНИ НА ТЕРИТОРІЇ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ПОДІЛЛЯ

У статті досліджуються територіально-адміністративні зміни, що відбулися на території південного Поділля в період утворення та ліквідації Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. В ній простежується також еволюція чисельності та національний склад населення регіону.

Ключові слова: МАРСР, національна політика, адміністративні зміни, Тирасполь, кордон, МРСР.

Південно-східне Поділля є надзвичайно цікавим та мало вивченим історико-етнографічним регіоном. На лівобережжі Дністра із давніх часів проживають представники двох сусідніх народів - українського і молдавського, що доповнюють та збагачують один одного.

Особливе місце в історії обох народів займає Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка, що існувала в складі УРСР на лівобережжі Дністра із 1924 до 1940 року. її утворення призвело до значних змін адміністративно-територіального устрою в регіоні.

Питання пов'язані із утворенням МАРСР та формуванням її території мало привертати увагу істориків як України, так і Молдови. В Україні цю проблему досліджували В.Босчко, О.Ганжа та Б.Захарчук[1].

У науковій розвідці В.Сергійчука[2] досліджується процес формування адміністративних кордонів у Придністров'ї в міжвоєнний період. Окремі аспекти історії МАРСР вивчали О.Садовнік, В.Тучинський та Б.Левченко[3,4].

Автор статті ставить завдання дослідити адміністративно-територіальні зміни, що відбулися на лівобережжі Дністра в період утворення та ліквідації МАРСР.

Територія лівобережного Придністров'я остаточно була приєднана до Росії після Яссського мирного договору між Російською і Османською імперіями 1792 року. З кінця XVIII і до початку XX століття Придністров'я не складало єдиної територіально-адміністративної одиниці. Південна його частина входила до складу Тираспольського повіту Херсонської губернії, а північна - Балтського та Ольгопільського повітів Подільської губернії. У відповідності до постанови Всеукраїнського Ревкому від 28 січня 1920 року Тираспольський повіт було включено до новоствореної Одеської губернії, а у березні 1920 року до її складу було передано і Балтський повіт [5, с.4]. Ще раз адміністративні зміни меж повітів було проведено у травні 1920 року, коли до Балтського повіту було передано більшість волостей розформованого Ананьївського повіту.

На початку березня 1923 року у зв'язку із ліквідацією повітів і волостей та утворення округ і районів лівобережні райони Придністров'я входили до складу Одеської та Балтської округ Одеської губернії і Тульчинської округи Подільської губернії [6, с.88].

Рішення про утворення МАРСР було прийнято на III сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету восьмого скликання 12 жовтня 1924 року в Харкові - тодішній столиці України. Молдавську делегацію на сесії очолювали Г. Старий та П. Кіор-Янакі. Із доповіддю на сесії виступив голова Раднаркому Української РСР В. Чубар. Він з більшовицькою прямою заявив, що керівництво України, враховуючи тимчасову окупацію Бессарабії, вирішило включити до складу Автономної Республіки населені пункти та адміністративні райони, в яких молдавське населення не складає більшості. На завершення В. Чубар висловив надію, що обрана форма державності буде сприяти розвитку соціалістичної Молдавії і мати велике значення для трудящих Бессарабії в їх боротьбі за воз'єднання з радянською батьківщиною [7, с.5-6].

Сесія ВУЦВК прийняла постанову про утворення Молдавської Автономної Республіки та визначила її кордон. З північного-заходу він проходив по межі населених пунктів Грушка та Окниця Велико-Кісницького району Тульчинської округи Подільської губернії, далі по межі Кам'янського району Тульчинської округи. Із сходу по східному кордону с. Михайлівки в напрямку м. Ананьїва та Тирасполя, далі по Кучурганському лиману. З заходу та південного-заходу по державному кордону СРСР [8, с.53]. Пізніше лінія адміністративного поділу між Одеською і Подільською губерніями УРСР та МАРСР кілька разів уточнювалась і остаточно була встановлена лише у травні 1926 року.

До складу Молдавської Автономної Республіки увійшла також частина районів Балтської та Одеської округ Одеської губернії та

декілька населених пунктів Тульчинської округи Подільської губернії. Від Балтської округи до МАРСР відійшли Балтський, Олексіївський та Крутянський райони, а також три населених пункти Валегуцулівського району, від Одеської округи - Дубосарський, Григоріопольський, Тираспольський та Слободзейський райони, від Тульчинської округи - Кам'янський район. На початку свого існування територія республіки була поділена на 12 районів: Балтський, Олексіївський, Бирзульський, Рибницький, Ставровський, Ананьївський, Крутянський, Кам'янський, Дубосарський, Григоріопольський, Тираспольський та Слободзейський. У відповідності до постанови ВУЦВК і РНК УРСР від 13 травня 1925 року Ставровський район було розформовано, Олексіївський перейменовано у Красно-Окнянський, Крутянський в Кодимський. Загальна площа республіки склала 8,1 тис. кв. км [9, с.41-42].

На заході та південному-заході кордон Автономної Республіки, як зазначалося вище, співпадав з лінією державного кордону СРСР. Це означало, що до складу Молдавської АРСР де-юре включалась і територія Бессарабії [1, с.67]. Виступаючи 26 жовтня 1924 року на одному із мітингів, народний комісар юстиції Української РСР М. Скрипник заявив: «Ми вважаємо кордон не по річці Дністер, а Прут. Нехай тимчасово капіталісти тримають в своїх руках Бессарабію - це питання факту, але не права. Право на нашому боці. На нашій карті червоною лінією обведена і Бессарабія, бо Бессарабія повинна стати частиною МАРСР» [10, с.2].

Розподіл матеріальних цінностей між Автономною Республікою з одного боку, Одеською та Подільською губерніями - з іншого, відбувався на засіданнях спеціально створених паритетних комісій. На території, що увійшла до складу Республіки, було збережено структуру міських, районних та сільських адміністративних одиниць, установ та організацій, що перейшли у підпорядкування Ревкому МАРСР з усім обслуговуючим персоналом та майном [2, с.69].

Досліджуючи адміністративно-територіальні зміни в період створення Автономної Республіки, не можна залишити поза увагою чисельність та національний склад її населення. В офіційних документах організатори утворення Республіки шляхом фальсифікацій завищили долю молдавського населення. Голова Раднаркому УРСР В. Чубар, виступаючи на сесії ВУЦВК про необхідність утворення Автономної Республіки, вказав, що молдавани складають 58% населення Придністров'я [7, с.48]. Через рік після утворення Республіки голова її Ревкому Г. Старий, опираючись на матеріали спеціальної комісії, дав таку характеристику національного складу МАРСР: українці - 38,8%, молдавани - 32,1%, росіяни - 11,7%, євреї - 11,3%, представники інших національностей - 6,1 % [4, с.95]. Однак, найточніші данні, що реально відображали національний склад Автономної Республіки, були отримані за наслідками перепису населення 1926 року. Загальна чисельність її населення склала 572,5 тис. осіб, із них українців - 277,5 тис. (48,5%), молдаван - 172,4 тис. (30,1%), росіян - 48,9 тис. (8,5%), євреїв - 48,6 тис. (8,5%), представників інших національностей - 24,9 тис. (4,4%). Молдавани складали більшість лише у трьох районах

республіки із 12, а саме: Дубосарському - 67%, Слободзейському - 64,7% та Григоріопольському - 45,7% [11, с.19-20].

Відразу після утворення Автономної Республіки виникли проблеми пов'язані із неможливістю розміщення у Тирасполі керівних органів влади та управління через відсутність необхідних приміщень та надзвичайно складну ситуацію, що склалася на кордоні СРСР і Румунії по р. Дністер. Більшовицька влада рішуче не визнавала такого кордону. Тому 26 листопада 1924 року керівництво УРСР прийняло рішення про розформування Балтської округи Одеської губернії та включення Балтського району з м. Балта до складу МАРСР. Місто було столицею Автономної Республіки з 1924 по 1929 рік. При цьому варто зауважити, що доля молдавського населення у Балтському районі складала лише 2,5%, а у м. Балті - 1,6% [11, с.105]. У 1929 році столиця Молдавської АРСР була перенесена до Тирасполя. Цьому сприяла нормалізація відносин між СРСР та Румунією і взаємне визнання кордонів.

Великі адміністративні зміни відбулися у Придністров'ї влітку 1940 року, коли МАРСР була ліквідована, а її частина приєднана до створеної Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки. В серпні 1940 року, у зв'язку із звільненням Бессарабії від румунської окупації та возз'єднанням її з СРСР, Молдавська АРСР припинила своє існування. Ще раніше, 10 липня 1940 року ЦК ВКП(б) і РНК СРСР прийняли постанову «Про утворення союзної МРСР», 20 липня Політбюро ЦК ВКП(б) остаточно вирішило питання адміністративно-територіального розмежування між УРСР та МРСР. У відповідності з цим рішенням 2 серпня 1940 року VII сесія Верховної Ради СРСР прийняла закон «Про утворення союзної Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки» [3, 80].

До складу нового державного утворення із столицею у м. Кишиневі увійшли шість районів колишньої МАРСР - Григоріопольський, Дубосарський, Кам'янський, Рибницький, Слободзейський та Тираспольський площею 3,9 тис. кв. км, де проживали 310,7 тис. мешканців, що складало 45,9% території та 51,9% населення Автономної Республіки. Інші вісім районів - Ананьївський, Балтський, Валегуцулівський, Кодимський, Котовський, Красно-Окнянський, Пісчанський, та Черканів-ський були передані до складу Одеської області [4, с 115-116].

Приєднання частини Придністров'я до Бессарабії у 1940 році було типовим прикладом більшовицької революційної творчості і знаходилось у протиріччі з існуючим законодавством СРСР та УРСР. Вищі органи державної влади Союзу РСР, УРСР та МАРСР не прийняли всіх необхідних правових актів. Питання про кордони нової Республіки вирішувалось командно-адміністративними методами. Остаточно питання кордонів було вирішено указом Президії Верховної Ради СРСР «Про встановлення кордонів між Українською та Молдавською РСР», який був підписаний М. Калініним 4 листопада 1940 року. У ньому є посилання на відповідне рішення Президії Верховної Ради МРСР, однак, цей орган було обрано значно пізніше - 8 лютого 1941 року на першій сесії Верховної Ради МРСР.

В основу розмежування у Придністров'ї було покладено пропозиції українського партійно-радянського керівництва. Об'єднання частини Придністров'я з Бессарабією в єдину Республіку переслідувало ціль швидкими більшовицькими темпами довести Бессарабію до радянських стандартів, провівши індустріалізацію, колективізацію та культурну революцію.

Таким чином, утворення Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки призвело до значних змін адміністративно-територіального устрою на території південного Поділля. Бажаючи вплинути на внутрішню ситуацію у Бессарабії та приєднати її до СРСР, більшовицьке керівництво прийняло рішення збільшити територію Автономної Республіки за рахунок районів населених переважно українцями. Територіальні зміни без урахування етнічного складу населення заклали передумови придністровської проблеми, яка залишається не вирішеною і сьогодні.

Джерела та література:

- 1.Боечко В.Д.,Ганжа О.І.,Захарчук Б.І.Формування державних кордонів України. К.,1991;
- 2.Сергійчук В.Етнічні межі і державний кордон України. К.,2010;
- 3.Садовник О.В. Історичні передумови та причини виникнення Придністровського конфлікту // Наукові записки Полтавського національного педагогічного університету ім.М.Короленка. Серія: Історія та географія. Вип. 21. Полтава, 2020. С. 78-89.
- 4.Тучинський В.А., Левченко Б.А. Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка 1924-1940 рр.: історіографія // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія Історія.Вип.39. Вінниця, 2022. С.109 - 120.
- 5.Иванова З.М. Левобережные районы Молдавии в 1918-1924 гг. Исторический очерк. Кишинев, 1978.
- 6.Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920). Збірник документів і матеріалів. К., 1967.
7. III сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету VIII скликання 8-12 жовтня 1924 року. Харків, 1924.
- 8.Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования Молдавской ССР и создания Компартии Молдавии. Кишинев, 1964.
- 9.Лисенко В.Г. Шляхами братерського єднання (До 50-річчя утворення Молдавської РСР).К., 1974.
- 10.Вісник Одеського губкому. 1924. 11 листопада.
- 11.Всесоюзний перепис населення 1926 року. УРСР. К, 1930. Т.26.

Олександра Бойчук

ЛІКВІДАЦІЯ «КУРКУЛЬСТВА» ЯК КЛАСУ НА ПОДІЛЛІ

У статті розглянуто мотиви, передумови та наслідки процесу ліквідація куркульства як класу, зокрема, і на Поділлі, ставлення влади до селян-господарників, регресивні заходи радянців